

u: Pehat István

X 333.61

Cél ELFELEDETT TÁJAKON I.

ny. Az alföldi tanyavilág

Mi, magyarok sem értjük igazán, hogy a Nyugat-Európából érkező turisták miért csodálják az alföldi tanyavilágot, a pusztát. Írók, néprajzkutatók, szociológusok próbálták a titkot megfejteni. A legkézenfekvőbb magyarázat szerint a hatalmas távlatok, a horizonton lévő akácok tanyák a végtelen szabadság képzetét keltik. Olyan, mint egykor a vadnyugati préri, ahol az emberi akarat dacolhatott a természet hatalmával. A sűrűn lakott Európában az érintetlen puszta az emberek millióinak álmait testesíti meg.

Nos, az elmúlt fél évszázadban ez a csodavilág a pusztulás szélére jutott. A hatalom megtagadtatta a gazdálkodókkal a paraszti életformát, a vidéki létet; a tanyai életet százszorososan tagadtatta meg. Miért kellett ennek bekövetkeznie? Erre keressük a választ a hódmezővásárhelyi és kecskeméti pusztán.

Csatári Bálint, a kecskeméti Alföldkutató Intézet vezetője, legismertebb tanyakutatóink egyike: A magyar alföldi tanyarendszer nem csak a magyarok, hanem a külföldi szakértők szerint is a világon egyedülálló településforma. Olyan tartozéktelepülés rendszer a mezővárosok körül, amely a török után, a földterület birtokbavétele nyomán a 19. század utolsó évtizedeiben virágzott ki. Különbözött egymástól a szegedi, a kecskeméti, a félegyházi tanyarendszer, nem beszélve a nagykun, a Debrecen környéki, vagy a szabolcsi tanyavilágról.

Szenti Tibor, Hódmezővásárhelyen élő ismert tanyakutató, több sikeres könyv szerzője: A 17. század végén, a török

Beszélgess Csatári Bálinttal és Szenti Tibor tanyakutatóikkal.

elleni felszabadító háborúk után egy Lamblion nevű császári földmérő tisztet elindítottak a szegedi várból, hogy hintóval menjen át a gyulai várba, s térképen rajzolja be a lakott területeket. Feljegyzései szerint a Dél-Alföldön, Szeged és Gyula között egyetlen lakott települést sem talált. Ezt követően a kincstár 1700-ban meghirdette, hogy vissza lehet jönni. Valami csodálatosan fogalmaztak: „Mindenkori akkora birtoktestet foghat magának, amekkorát az igavonó barmaival és családjával meg tud művelni.”

Csatári Bálint: Az alföldi területeknek ez a pionírszerű, tehát amerikai, és nem porosz utas agrárfejlődése a feudális korlátoktól mentes volt. Kialakult egy olyan ökonomikus gazdálkodási rendszer, amelyet ma fenntartható fejlődésnek nevezünk. Ez a tájjal teljes összhangban működött. A tanya általában a dombháton ült, körülötte a kissé lejtős területen terült el a szántó, a mély fekvésű részeken a kaszálók, legelők.

Amikor a tanyáról hallunk, szemünk előtt a végtelen síkság peremén magányosan álló, fákkal körülvett lakóházat és gazdasági épületeket látunk. De valójában mi a tanya?

Csatári Bálint: A magyar tanya egy sajátos településforma – régen úgy mondták, falusias, magános településforma –, amely egyszerre jelenti a lakó- és munkahely térbeli együttesét, egy sajátos települési egységet.

Szenti Tibor: A 18. század második felében indult el a Dél-Alföld igazi tanyásodása. Az 1780-1790-es években már fejlett tanyarendszert találunk. Ezzel tudunk belépni az 1848-as forradalom utáni polgárosodó társadalomba. Vásárhelyen is megindul a kiegészítést követően a polgárosodás, és ezzel együtt a nagyfokú tanyafejlesztés.

A tanyák, amelyeket kezdetben szállásnak neveztek, az alföldi népes mezővárosok körül gyűrűszerűen alakultak ki. Ezek olyan messze voltak a városi háztól, hogy a napi ki- és bejárás megoldhatatlanná vált. A család inkább a tanyán élt, csak a hivásárok előtt mentek haza, és töltöttek otthon egy éjszakát.

A városi házat kiadták, vagy az aktív munkából visszavonult öregek lakták. Mikor éltek virágkorukat a tanyák?

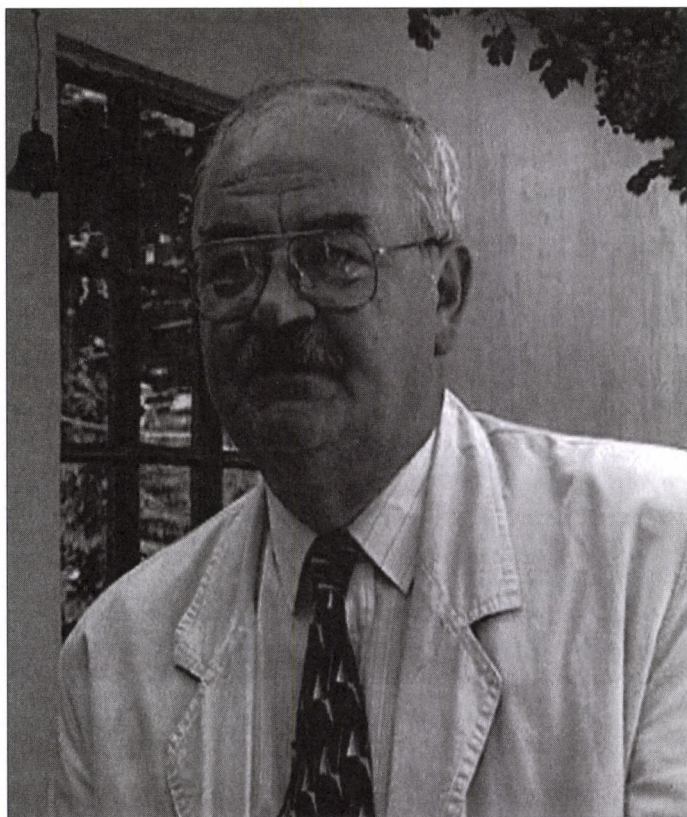
Csatári Bálint: Amikor a monarchia védett piacán gyakorlatilag korlátlan élelmiszer-felvételi lehetőség volt. Amikor megépültek a vasútvonalak, amikor az első konzervgyárak létesültek, amikor a hűtőkocsik már távoli piacokra is el tudták juttatni a tanyák termékeit. Különösen a Kecskemét környéki kertés tanyák termékei voltak híresek: a zöldségfélék, a gyümölcsök, a szőlő és a bor.

A Miklós-telepi kis múzeumban láthatjuk, hogy a filoxéravész után az amerikai szőlőalanyokkal való újratelepítéshez a gyökeres vesszők nyolcvan százalékát Kecskemét környékén nevelték. Az elpusztult hegyvidéki szőlőterületekről százával költöztek ide vincellérek, szőlősgazdák, hogy a homokon új életet kezdhessenek. Az ország túlnépesedett feketeföldi területeiről is tízezzel érkeztek, hogy a homokon próbáljanak szerencsét.

Ahol a mezővárosi, az értékesítési feltételek jók voltak, ott erős gazdasági-lakóhelyi együttműködés alakult ki. A fiatalok a tanyán éltek, az öregek a városban. A gyerekek a nagyszülőknél laktak, a legmagasabb iskolai képzésben részesülhettek.

Ez az első virágkor volt. Nyilván Trianon után ez a piac megszűnt, ekkor egy vegetáló időszakot éltek a tanyák, majd a második világháborús felkészülés újabb fellendülést hozott. A viláégés után aztán egyértelműen leáldozott a sorsuk.

Törökné Tárkány Szűcs Margit, a híres és igen népes hódmezővásárhelyi Tárkány Szűcs familia tagja. Szülei, nagyszülei, dédszülei a vásárhelyi tányavilág elismert gazdálkodói voltak: Nálunk a tragédia 1950-ben történt, de már '49-ben egyre nehezedtek a gazdálkodás feltételei. Elvitték az aratógépunket a téeszbe, édesapámnak kaszásokat kellett fogadnia. Eközben folyton macerálták, hogy nincsen le-

CSATÁRI BÁLINT

aratva. Aztán egy napon letartóztatták, és a városi bíróság börtönében annyira megkínózták, hogy a börtönorvos azt mondta, engedjék haza meghalni. Délután hazaengedték, másnap meghalt. Édesapámat nem azért vitték el, mert nem akart belépni, nem is agitálták. Jól gépesített gazdasága volt, Ford traktora, aratógépe, cséplőgépe, terménydarálója, tejszeparálója. Vitték a gépeket a megalakult téeszbe.

Szenti Tibor: 1949 utolsó hónapjaiban kezdődött a kuláküldözés. Akinek 350 aranykorona értékénél nagyobb volt az ingatlana, azt kuláknak minősítették. Gyakran százéves térképeket vettek elő, már régen kivágott gyümölcsösöket, erdőrészeket mutattak ki a tanya körül. Azok alapján adóztatták a szerencsétleneket. Természetesen nem tudtak fizetni. Ezért a gazdasági vétségért sokszor – nem túlzok – az egész település bent ült a börtönben. A lecsukott emberek elhelyezésére létesült a nagyfai rabgazdaság. Ezrével dolgoztak itt azok a mintagazdák, akiket számon tartott Vásárhely lakossága, sőt az egész magyar parasztság.

Gregus Mátét a 20. század Tessedik Sámueljének tartották. Németh László esszét írt róla, és *Égető Eszter* című regényének egyik fő alakját róla mintázta. Negyven holdon, mégpedig pusztai szikes homokon csodálatos, virágzó gazdaságot, gyümölcsöskertet alakított ki. Ezt az embert és fiait teljesen lehetetlenné tették.

Az embereket úgy vonták ki a forgalomból, ahogyan tudták. Kit agyonvertek, kit félholtra, másokra elég volt ráijeszteni. Sok gazdát vittek el Inotára, vagy olyan szénbányákba, ahol egész nap vízben állva dolgoztak. Amikor hazajöttek, már más emberek voltak, mint mikor elmentek. Ezt látva sokan rögtön aláírtak, megszabadultak a vagyontól, bejöttek a városba.

A városi többszintes bérházak – ahogyan Csete György Kossuth-díjas építészünk mondja: nyúlketrecek – nem alkalmasak a többgenerációs család befogadására. Ezzel elszakították a családi kötelekeket is. A nagycsaládi életforma szétverése óriási minőségi változás a társadalomban. Akkor válik az ember alakítható masszává, mert a család már nem fogja. Többé már nem tudják a földet közösen művelni, a munkájuk gyümölcsét már nem tudják visszaforgatni a termelésbe a család, a közösség javára.

Milyen szép példája a közösség érdekét is szem előtt tartó gyarapodásnak, hogy 1888-ban egy gazda saját pénzén megfúratta az ország második, az Alföld első artézi kútját. A gazdatársak telkeket adtak az iskolának, az olvasókörnek. Vásárhely külterületén hatvannál több olvasókör működött. Nem csak magának güzült a paraszt, hanem a közösség is gyarapodott. Sajnos 1950-ben az olvasóköröket is betiltották, az épületeket szétrombolták.

Törökné Tárkány Szűcs Margit: Még három évig küzdöttünk az alsókopáncsi tanyán. A nagyszülők támogattak, Égető nagypapa még tudott segíteni. Én akkor már nem jártam iskolába, édesanyámmal vergődöttünk a gazdaságban. Próbáltuk művelni a földeket, gondozni az állatokat. Miért nem adtuk fel előbb? Nekem minden őszámokra visszamenőleg gazdálkodó volt. Nagyon erősek voltak a paraszti gyökerek, elképzelhetetlen volt az elszakadás.

1953-ban betagosított a nagyfai gazdaság. Több ezer hektárt gyűjtöttek össze az alsókopáncsi részen. A tanyákat fillérékért megvásárolták, majd elbontották, és rabokkal dolgoztattak. A mi tanyánkat akkor még nem rombolták le, csak kilakoltattak. A rabőrök szálláshelye lett. Onnan vigyáztak a rabokra.

A hetvenes években az állami gazdasághoz került a terület, akkor a mi tanyánkat is elbontották, széthurcolták. A dédnagypám által fúratott artézi kút csövét is kiszakították a földből, hosszú ideig egy víztócsa jelezte a helyét. Ma már csak néhány nyárfa őrzi a tanyánk emlékét.

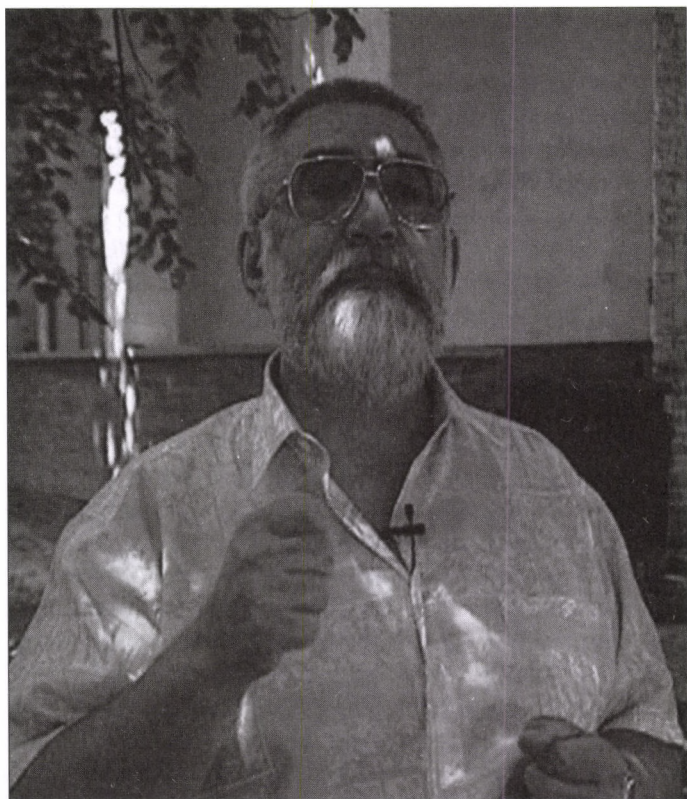
Dömök Károly, gazdálkodó a kerekegyházi tanyavilágban. A tanyán élőknek még ahhoz a kis csoportjához tartozik, akik életmódjukban igyekeznek a régi rend szerint élni: Jaj, a hetvenöt évem alatt de sok minden történt. Rákosi Mátyás idejében fél mázsa búzáért tíz forintot adtak, a boltban egy kiló lisztért kértek tíz forintot. Az állatok után annyi volt a haszon, hogy a trágya megmaradt.

Mi is kulákok lettünk. Volt 44 hold földünk, és aki- nek 25 holdnál több volt, azt kulákká nyilvánították. Azt nem nézték, hogy tizenegyen voltunk testvérek. Rontotta a helyzetünket, hogy apám a legrosszabb homokba két és fél hold szőlőt telepített. Ha jól trágyáztuk sem adott 25-30 hektoliter mustnál többet. A kulák időkben egy hold szőlőt öt hold szántónak számítottak. Ma már a szőlő helyén gaztenger van, vaddohány meg néhány bokor borovicska.

Törökné Tárkány Szűcs Margit: 1953-ban el kellett hagynunk a kopáncsi tanyánkat. Egy kisebb tanyára mentünk, hiszen elhelyezkedni lehetetlen volt, és még jószágaink is voltak. Persze nem annyi, mint édesapám életében. Akkor nyolc-tíz fejőstehenet tartottunk, a tejet szeparáltuk, a teavajat, túrót értékesítettük. Sok növény- dék marhánk volt, aztán sertések, a szép parádés lovak. A földmunkát gépek végezték, a lovakkal csak piacra jár- tunk, sétakocsiztunk. De a helyzetünk csak tovább rom- lott. A teljesíthetetlen adózás miatt maradék állataink elfogytak, minden tartalékunkat feléltük. Végül a nagy- szülők unszolására 1958-ban beköltöztünk vásárhelyi házukba.

Ekkor hasznát vettem annak, hogy kislánykoromban megtanítottak hímezni, varrni. Egy háziasszony enélkül nem létezhetett. Nem is gondolhattam másra, csak a var- rás révén munkahelyhez jutni. A Hódikötnél jelentkez- tem. Egy évig jártam a portára, mire kapun belül jutottam. Próbavarrás után vettek fel. Először nagyon furcsa volt, mert én korábban idegen közösségben nem dolgoztam, a családban gyári munkáról nem hallottam. Hazafelé a gyárból mindennap arra gondoltam, hogy holnap nem megyek. Aztán eljött a reggel, és újra mentem.

Végül megszerettem a gyárat. Elkezdtem tanulni, el- végeztem a hurkolóipari technikumot, majd több model- lezési tanfolyamot. Ma már nagyon jó érzéssel gondolok

SZENTI TIBOR

vissza arra a közösségre. Szerettem a munkámat, a szabás-varrást, a mintagyártást. Később egy varrodát irányítottam. Technológiai osztályvezetőként harminchárom év után mentem nyugdíjba.

Csatári Bálint: Az ötvenes évek fordulóján 1-1,2 millió ember élt tanyán. Ez az ország akkori népességének legalább a tizede volt, az Alföldön, illetve a Dél-Alföldön az arány 25-30, sőt 50 százalékot is elérte. A kilencve-

nes népszámlálás szerint napjainkban 200-220 000 ember élhet még tanyán.

Ma már tudjuk, hogy a kollektivizálással járó szenvedés hasztalan volt. A kegyetlen programok kiagyalói tudták, hogy nem lesz több kenyér, a mezőgazdaság teljesítményének növelése az átalakulástól nem várható. Pusztán az a moszkvai intelem lebegett a szemük előtt, hogy a gazdaságilag független paraszt világnézetében, erkölcsében nem befolyásolható. Koldussá kell tenni, munkáját, életmódját meg kell utáltatni vele, hogy városlakóvá, ipari munkássá váljon. Az sem zavarta őket, hogy éppen a háborút követően osztottak több millió embernek földet, és mintegy hetvenezer új tanyát építettek a nincstelének a jobb élet reményében.

A híres vásárhelyi tanyáknak – 1950-ben hétezerre becsülték a számukat – mára alig több mint tizede maradt meg. A mezőgazdasági termelést folytató talán négyszáz lehet. Szerencsésébbek voltak azok a Kecskemét környékiek, ahol a gyenge, homokos földeken nem szerveztek téeszeket, csak szakszövetkezeteket.

Csatári Bálint: A Tiszántúlon, Jász-Nagykun-Szolnok megyében a nagyüzemi, nagytáblás termelési rendszerek bevezetése valóban a buldózerek módszerével pusztította el a tanyákat. Csongrádban sem jelöltek ki úgynevezett tartósan fennmaradó külterületi lakott helyeket, ahol legalább korszerűsíteni lehetett a tanyákat. Bács-Kiskunban viszont hetvennél több tanya területen a nagy villamosítási program idején bevezették a villanyt. Aztán sokat segített a szakszövetkezeti forma, amely átmenet volt a nyugati típusú szövetkezet és a téesz között. Itt a tanyák gazdálkodó funkciója megmaradhatott.

Czakó István, Kerekegyháza polgármestere, a tanyák helyzetének, a tanyán élők gondjainak kiváló ismerője: Az 1970-es évek közepén jelölték ki a tartósan fennmaradó tanya térségeket. A kormányprogramhoz csatlakozott Kerekegyháza is, a tanyák többségét sikerült villamosítani. A korszerűbb gazdálkodás alapfeltételei ezáltal meg-

TÖRÖKNÉ TÁRKÁNY SZÚCS MARGIT, ÉPÜLŐ TANYÁJÁN

teremtődtek. A szakszövetkezetnek nem volt célja, hogy a tanyavilágot lerombolja, megszüntesse. Ezért a hagyományos paraszti gazdálkodás fennmaradt, a gazdák saját birtokukon dolgoztak. Még az alapvető szabályokat, törvényes előírásokat sem tartották be.

Kerekegyháza hatezer lakosú, jellegzetes tanyás község Kecskeméttől huszonöt kilométerre, a kunsági homokhátság egyik legmagasabb pontján. Még a polgárok tizede él tanyán. Az egykori tanyarendszer kétharmad részben fennmaradt, jelenleg négyszáz tanyán élnek emberek.

A tanyák sorsa nagyban függött a megyei vezetőktől. A tanyák pusztításában Szolnok megye járt az élen, míg a legtürelmesebb Bács-Kiskun vezetése volt. Romány Pál, a megye akkori első titkára a felsőbb hatalom rosszsallása ellenére védelmébe vette a tanyákat, és ez némiképp fékezte a környező megyék pusztításait is. Sajnos nem eléggé.

Szenti Tibor: Szomorúan el kell mondanom, hogy Erdélyben a falurombolás nem sikerült olyan jól, mint az Alföldön a tanyák elpusztítása. Vásárhely körül egészen 1950-ig mintegy hétezer tanya volt. A földhivatal munkatársai ma is minden év májusában bejárják a határt. Legutóbb ezer lakott helyet számoltak össze, de ebben a nagyüzemi majorok is benne vannak. Igazi gazdálkodó tanya legfeljebb négyszáz van.

A tanyarombolók leginkább arra hivatkoztak, hogy a tanya a kulturálatlanság, a szegénység, az elesettség megtestesítője. A tanyán tengődőket várja a város, a község, a tanyaközpont komfortos lakásaival, iskolájával, villannyal, műúttal. Bizonyosan voltak, nem is kevesen, akiknek a tanyából a kilátástalan gürcölés, a tengődés jutott, de jóval több azoknak a száma, akik a tanyasi életről igen kedves emlékeket hordoznak.

Törökné Tárkány Szűcs Margit: Csodálatos szabadság, nyitott élet jellemezte a vásárhelyi tanyavilágot. A sok teendő változatossá tette a hétköznapokat is. A férfiak művelték a földet, gondozták a jószágot, az asszonyok vezették a háztartást. Nagyon szerettük egymást, a szomszédokkal is kiváló volt a viszony. Sokan jártak hozzánk a környékről az artézi kútra vízért. Mindig nagy élmény volt megbeszélni az új híreket, eseményeket, problémákat. Életem legszebb részét töltöttem a tanyán.

Dömök Károly: Tizenegyen voltunk testvérek, öt fiú, hat lány. Esténként átmentünk a szomszédba, kártyáztunk egyet. Rádió még nem volt. Megkínáltuk egymást borral, szórakoztunk, beszélgettünk. Gyakran volt bál, színelőadás az iskolánál. A legjobb előadás a *Falurossza* volt. Én voltam a bíró. Jó nagy pofám volt, nyilván azért kaptam a szerepet. Kocsma nem volt, az ember vitt egy demizsont magával, abból kortyintottunk.

Jórészt elpusztult ez a világ, és régi fényében nem jöhet vissza már soha többé. Mára elfogytak azok az emberek, akik a

tanyai gazdálkodás nehézségeit vállalják. Erre csak azok képesek, akik abba az életmódba beleszülettek és ott nőttek fel.

Szenti Tibor: Hódmezővásárhelynek még Hunyadi János adott mezővárosi rangot. A város lakosságát egészen az ötvenes évekig a gazdatársadalom alkotta. Ekkor betelepítették az ipart, a Hódikötöt, a porcelángyárat, a Hódgépet. A tanyákról beterelt fiatalok itt tudtak elhelyezkedni. Ők ma már nyugdíjasok, a gyermekeik is mind az iparban, a szolgáltató szférában dolgoznak. Lehet, hogy megvan az ösztön, a nosztalgia, a földszeretet. De infrastruktúra híján nem szívesen jönnek ki Isten szabad ege alá, hiszen a gyerekeik hozzászoktak a komforthoz, a televízióhoz.

A megmaradó tanyákat a nyolcvanas években a kutatók funkcióik szerint több csoportba sorolták. A hagyományosan gazdálkodó tanyákból, ahol állattenyésztés és növénytermesztés egyaránt folyt, viszonylag kevés maradt.

A termelőszövetkezetek virágzása idején sok tanyahoz nem tartozott föld, de nagyszámú állatot tartottak. A takarmányt a téesz szállította, és a felnevelt állatokat felvásárolta. Ezek a kisgazdaságok a KGST korlátlan felvevőpiacára termelve határozott fejlődésnek indultak.

A harmadik gazdálkodó típushoz tartoztak azok a kisüzemi tanyák, ahol a gazda határozottan ellenállt a kollektivizálásnak, és minden nyomorgatás ellenére egy ideig még fennmaradt. A portát körbeszántották, a hozzá tartozó földeket tagosítás címén állandóan cserélgették. Minden praktikát bevettek, hogy a gazdát ellehetetlenítsék. Ezek a rendszerváltásig jórészt felszámolódtak.

A tanyák nagyobbik részében az évtizedek során a gazdálkodás teljesen háttérbe szorult. A városok körül lakótanyák vagy kerti tanyák gyűrüje alakult ki. Ezekben csak laknak, semmiféle gazdálkodást nem folytatnak, tulajdonosaik a városban dolgoznak. Ez a tanyatípus ma egyre népszerűbb. Hasonlóan népszerűek a hobbitanyák, ezeket üdülőknek vagy pihenőháznak

használják. S vannak olyan tanyák is, amelyek a teljesen lecsúszott, perifériára sodródott embereknek adnak menedéket. Ezeken folytak az olajszőkítések, manapság a borhamisítások és egyéb illegális tevékenységek.

Ezek a tanyafajták ma is fellelhetők, bár a rendszerváltással a gazdálkodó típusú tanyák felosztása idejét múlta.

Czakó István: Sajnos a hagyományos paraszti gazdálkodás egyre kevesebb tanyán folyik. Talán még a felében foglalkoznak hagyományos gazdálkodással, kisebb földterületet művelnek, és állatot is tartanak. Jelentősen változott a tanyák tulajdonosi köre, sok külföldi állampolgár költözik ide a táj szépsége, a nyugalom, a csönd, a tisztaság miatt. Legalább ötven nyugat-európai család költözött a kerekegyházi tanyavilágba. A budapestiek, kecskemétiak már a hetvenes években felfedezték a pusztát, sokan költöztek ide hozzánk, vagy a nyarat töltötték itt.

Újvári Gyula, *gazdálkodó a kerekegyházi tanyavilágban.* Vendégfogadásra alakította át portáját. Vendégei – főként németek – évek óta barátként járnak vissza: A kilencvenes évek elején költöztünk ide a tanyára, ez korábban pusztai iskola volt. Mielőtt tanyasi ember lettem, tisztviselő voltam a helyi tanácsnál, később az önkormányzatnál dolgoztam, mint előadó.

Sajnos én nem sok jövőt látok a tanyákban. Ennek elsősorban gazdasági okai vannak. A magyar mezőgazdaságra rendkívüli fásultság, kedvetlenség jellemző. A megtermelt árut nem tudjuk megfelelő áron értékesíteni. Nekem nincsenek saját gépeim, mindent bér munkában végeztetek el. A traktorosnak azonnal fizetnem kell, miközben a sertéseimet nem tudom eladni. Szomszédaimat azzal ijesztgetik, hogy a tejet nem fogják begyűjteni.

Dömök Károly: Ha egy kis nyugdíjat nem kapnánk, nem tudom, miből árulnánk ki. Teheneim vannak, amott legelnek a kanálisban. Két tehén tejéért kapunk valami

pénzt. Minden reggel fél hétre tolom ki a tejet a műútig, jó fél kilométer biztosan megvan. Talicskán, el is neveztem egykereki villamosnak. Elég fárasztó, nehéz a 20–25 liternyi tej, a láda, amiben a kannát tartom, meg a kétliteres műanyag flakon. Ebbe jeget csinálunk a mélyhűtőbe, hogy a tej jól lehűljön, a minősége megfeleljen. Mert van olyan szomszéd, akitől nem viszik el. Most 40–42 forintot kapunk egy liter tejért, de hét forintot levonnak a fuvarra.

Tizenegy hektár földem van, hetet visszakaptam, négyet meg vettem a tanya meg az út között. Ne bújjon ide a tanya alá senki. Mert tudja, milyenek ezek a tyúkok, kimennek, más szántójába bitangolnak. Csak kellemetlenség van belőle. Most kikötöm ide a teheneket, a kiskonyha ablakából rájuk látok. Van egy öreg traktorom is.

Gyömrei Antal, mezőgazdasági vállalkozó a hódmezővásárhelyi határban: Húsz hektár saját földem van, és 150 hektárt bérelek. Viszonylag jó, korszerű gépparkom van, traktorok, kombájnok, munkagépek. Egy részét most vettem. 20 kilométer sugarú körben bérmunkát is végzek. Mégsem vagyok elégedett. Ha visszatekintek az elmúlt 3-4 évre, bizony magasabb volt a búza ára. Most a sertéságazat padlón van, a tejtermelők is küszködnek. Hogy nehéz-e tanyán élni? Hát egyik oldalról nem nehéz, mert a köves út közel, van autó. Viszont nincs villany. Áramfejlesztővel lehet hegeszteni, fűrni, faragni, de a hűtőláda, a televízió folyamatos üzemeltetése gondot jelent.

A régi aggregátor 4,5 liter gázolajat fogyaszt óránként, de nagy hidegben háromnegyed órát is vacakoltam már vele, amíg elindult. Vettünk egy újat, ez kisebb fogyasztású, és bárki el tudja indítani. Régen hetente kétszer volt mosás, most a feleségem gondol egyet, és elindítja az áramfejlesztőt. Sajnos ez az áram drága, de 2200 méter vezetékkel kellene kiépíteni, az legalább 4-5 millió forint. Persze így apránként fizetjük ki ezt a pénzt.

1979-ben költöztünk erre a tanyára, és 1988-ban építettük a házat. Nem is gondoltunk arra, hogy városba költözzünk, mi szeretjük ezt a szabad életet. A gyerekek sem vágyódnak el. A nagyobbik fiam Csongrádon gépésznek tanul, a kisebbik is oda akar menni. Ők sokat segítenek nekem. A kisebbik most maradt ki hetedikből, de tavaly már kombájnozott, a traktorral szánt, tárcsáz, minden munkát elvégez. Egyedül nem is bírnám.

A gyerekek a környékről Hódmezővásárhelyre, Székutasra járnak iskolába. A buszok hétkor-fél nyolckor indulnak, a diákok a napköziben tízórait, ebédet, uzsonnát kapnak. Itt közel van a buszmegálló, de a távoli tanyákról másfél-két kilométert is gyalognak a gyerekek, gyakran térdig érő sárban.

Dömök Károly: Van egy öreg házam a faluban, de beköltözni nem akarok. Attól tartok, hogy megzavarodok a négyszáz négyszögölnyi telken. Én ehhez vagyok szokva, itt is alig bírom elpakolni a szalmát. Nem is tudom, hogy ott mit csinálnék. Innen hordjam be a takarmányt a jószágoknak, onnan meg hordjam ki a trágyát? Ha itt hagyom a földet, tönkremegy. Meg a tanya is. Föltörik, itt minden röpityára megy.

Alig van már a környékünkön lakott porta. Megszűnt a Selyem-tanya, Erdei Balázs, Erdei Ernő, Márki Ábelné tanyája is. Ha nem csinál a kormány valamit, üresen marad mind. Mi elmegyünk a mennyei hadseregbe, és előbb-utóbb összedől minden.

Újvári Gyula: A napokban beszéltem egy idős aszszonnyal, akinek három éve meghalt a férje, és ő egyedül él a tanyán. Ott maradt, mert a körülötte lévő épületekben, tárgyakban, fákban a férjének a keze munkáját látja. Úgy érzi, hogy a férje még ott van mellette. A hozzá hasonló emberek nem tudnak elszakadni a tanyától. Őket majd a mentő viszi el, vagy egyéb tragédia zárja le a sort.

DÖMÖK KÁROLY A TANYASI „VILLAMOSSAL”

Törökne Tárkány Szűcs Margit: A szüleim, a nagyszülők, a rokonság részéről összeadódott nekem a kárpótlási jegy, mert már sajnos egyedül vagyok. Összesen 124 hektár földhöz jutottam. Ezen a részen, ahol anyai nagyszüleim éltek, van a fele, a másik pedig ahol az édesapám birtoka volt. Ez a tanya nem a miénk volt, de beleesett a kárpótlási földbe. Három éve kezdtük el rendbehozni, minden évben egy kicsit. Csak a vályogfalak maradtak, a tetőt újra kellett építeni, mert elkorhadt, összeroskadt. Közben megjelentek a mezőgazdasági pályázatok, különösen támogatták a magtárépítést. Pályáztunk, nyertünk, jórészt készen az épület. Bízom abban, hogy ha sikerül néhány évet egészségesen eltölteni, akkor biztosan működőképes tanyává alakítom.

Ami erős nosztalgiát vált ki még most is, az édesapám birtoka. Mindig összeszorul a szívem, ha meglá-

tom – néhány nyárfa meg egy homokgödör jelzi a helyét –, de el kell fogadnom a visszafordíthatatlant. A kárpótlás során ragaszkodtam hozzá, hogy ott is kapjak földet. Végül öt hektárt kaptam, az ősi tanya helyét és környékét.

A gazdálkodó tanyák fennmaradása csak ott lehetséges, ahol egyéb jövedelemmel kiegészíthető a mezőgazdasági bevétel. Ilyen forrást jelenthet a tanyai turizmus.

Újvári Gyula: Gyakorlatilag én is hagyományos gazdálkodást folytatok, húsz hektár földemből tizenhat a szántó. A mezőgazdasági tevékenység mellett jelentős szerep jut az idegenforgalomnak, van két kétágyas, fürdőszobás szobám, meg egy hatágyas apartmanom. A vendégeknek jó házikosztot adunk, az élelmiszer zömét is mi termeljük. A jelszavam minőség és mennyiség, mindkettő meglegyen. Még soha nem szégyenültem meg, hogy az edény üres maradt. Az én vendégeim jórészt külföldiek. Németek. Van, aki évente kétszer-háromszor is ellátogat. Baráti kapcsolat van már közöttünk.

A mezőgazdasági tevékenységemet úgy tudom fenntartani, hogy a turizusból származó jövedelemem egy részét ide csoportosítom át. A turizmust nem lehet a mezőgazdaság nélkül folytatni, a kettőt együtt kell végezni. A tanya környezetének olyannak kell lennie, hogy a vendégségbe érkező jól érezze magát. Nekem nem célom, hogy a vendégem parlagföldet lásson, ezért is kell a földjeimet művelni, hogy jó benyomást keltsék. A vendégek áprilistól október derekáig jönnek, a csúc szezon augusztusban van.

A tanyák jövője elsősorban az infrastruktúrától, a villany-, gáz-, telefon-, úthálózattól függ. A tanyák 25-30 százalékán ma sincs villany, még nagyobb részén hiányzik a szilárd út.

Czakó István: Ahová villany nem vezethető, ott túl sokáig már nem maradnak az emberek. Szerencsére nálunk ez viszonylag megoldott. A telefonellátás is sokat javult az

utóbbi időben. Sok helyre eljutott a vezetékes telefon, ahová nem, ott mobilt vettek. A gázt is sok tanyára bevezették, ezt elsősorban önerős beruházásban. A legsúlyosabb gondot az utak állapota jelenti. Jelenleg is még 300 kilométer külterületi földút van a kezelésünkben, a karbantartásukat sem tudjuk megoldani, szilárd burkolatú építésére nem is gondolhatunk. Pedig ha csapadékosra fordul az idő, járhatatlanná válnak, nem lehet orvost hívni, mert nem tud kimenni, a gyerekeknek is nehéz iskolába járni.

Csatári Bálint: Eddigi kutatásaink igazolták, hogy az utak mentén a tanyák továbbélési valószínűsége sokszorosa annak, ahová út nem vezet. Hasonló a helyzet a villamosított tanyákkal is. Vannak olyan sűrűn lakott és jól gazdálkodó területek ahol ma már a gáz és a vezetékes telefon is megjelent. A tanyai infrastruktúra alapvető szükséglete a továbbélésnek.

A tanyai infrastruktúra kiépítése ma még megoldhatatlan feladatnak látszik. A mezőgazdaság jövedelmezősége olyan csekély az út és villanyhálózat kiépítéséhez képest, hogy még ötvenszázalékos támogatás mellett is csak a legmódosabbaknál képzelhető el. Az önkormányzatoknak sincs pénzük ilyen beruházásokra.

Szenti Tibor: Már az Antall-kormány meghirdette, hogy anyagilag támogatja az újratanyásodást. Ez valahogy mégis elmaradt. Vannak bizonyos hitelek, támogatások, csakhogy türelmetlen a társadalmunk. Rögtön viszsza akarja kapni, amit adott. Ha valaki hitelből építkeznek, vásárol gépeket, és kap egy nehéz évet, mint az 1999-es, jön a végrehajtó és visz mindent. Tudjuk, hogy itt, a Kárpát-medencében a nedves és a száraz évek periódusosan váltakoznak, esetleg sorozatban jöhet 3-4 terméketlen év. Akkor lehúzzák a hetedik bőrt is a gazdálkodóról, mint egykor a jobbágyról.

Czakó István: Az a támogatási rendszer, ami a korábbi években a tanyák villamosítását szolgálta, az önkor-

mányzatok pénzhiánya miatt nem működik. 1999-ben jelent meg a költségvetési rendszerben a tanyai normatíva. Kerekegyháza másfél millió forintot kap a tanyasi lakosság helyzetének a javítására. Ez nagyon szerény összeg, de legalább jelzés értékű a kormányzat részéről, illeszkedik a vidékfejlesztési politikába.

Nyilvánvaló, hogy azok a tanyák maradnak fenn a jövő évezredben, amelyek kényelmi szempontból a legalapvetőbb feltételeket megteremtik. Ahol nincs műút, villany, és nem lesz mód a pótlásukra, ott előbb-utóbb megszűnik az élet. Ilyen helyen ugyanis nem lehet 21. századi elvárások szerint élni, gyermeket nevelni.

A népes közösségben felnőtteknek viszont rideg a tanyai élet. A puszta sugallta határtalan szabadság érzete csak a sűrűn lakott települések emberében erősödik fel, amikor néhány órára vagy napra látogat oda. Az ott élők számára a tanya a magányt, a magára maradottságot, sőt a kiszolgáltatottságot jelentheti. Ezt az életérzést fokozza a közbiztonság romlása, amely a tanyavilág egyik legsúlyosabb gondja. Különösen szomorú ez, hiszen a rend helyreállítása inkább elhatározás, mint pénz kérdése.

Szenti Tibor: A tanyára visszavágyók sem szívesen jönnek, a létbizonytalanság miatt. Amit a tanyán őrizetlenül hagynak, annak hamar lába kél. Egyfajta betyárvilág ébredt fel éppen az utóbbi évtizedben. Amíg ezt társadalmilag nem lehet megfékezni, addig nem várható, hogy a tanyavilág újra fejlődjön.

Gyömrei Antal: Hát a tanyát nem nagyon lehet magára hagyni, mert sose lehet tudni, hogy mikor jár erre illetéktelen személy. Ha lenne pénz, bekerítenénk a tanyát, bár a rossz szándékú embernek ez nem akadály. A polgárőrség és a rendőrség elég gyakran járőrözik, ez azért megnyugtató.

Dömök Károly: Egy-két baltát bekészítettem, ha valaki zörgetne, vagy hívatlanul jönne, homlokon nyomom

a fokával, vagy az élivel. Persze agyonverhetnek. Hiszen mi csak ketten vagyunk, ha ránk törnek négyen-öten mit csináljunk? Annyi se kell. Jó erős fiatalember a vénembert fellöki. De én így is vállalom a tanyasi életet.

A fejlesztésnek csak ott van értelme, ahol a tanya gazdája, az önkormányzat és az állami költségvetés együtt állja a költségeket. Jelenleg még ez a három erőforrás együtt is kevésnek látszik, de a helyzet mégsem reménytelen.

Csatári Bálint: A finnek az uniós csatlakozáskor kiharcolták, hogy a Lappföld speciális vidékfejlesztési területként kerüljön be az európai támogatási rendszerbe. A négyzetkilóméterenként két főnél ritkábban lakott, rénszarvastenyésztéssel hasznosított területek ezek. Vajon ez az egyedülálló magyar tanyarendszer miért ne lehetne ilyen kivételezetten fontos vidékfejlesztési kategória, akár európai szinten is?

A tanya soha nem volt a tömegtermelés színtere, hanem éppen azoké az egyedi finomságú termékeké, amelyeknek olyan nagy a becsülete az Európai Unióban. Emberöltökkal ezelőtt már a mezőgazdasági kiállítások díszei voltak a Mathiász János, Kocsis Pál által nemesített szőlők, a zöldségek, a gyümölcsök, a paradicsomból készült termékek. A jövő attól függ, hogy ezt a gazdasági funkciót hogyan találja meg a tanya. Vajon miért vett több száz, vagy talán ezer német, holland, belga tanyát a környéken? Azért, mert szerelmes lett a tájba, vagy esetleg üzleti lehetőséget lát benne?

A régi tanyarendszer soha nem térhet vissza, hiszen akkor sem virágzott minden tanya. Sok szegény ember túrta a homokot. Az egyik kitörési pont bizonyosan a tanyai turizmus lesz. Egyre többen élnek belőle, nem milliomos módjára, de jó jövedelemkiegészítést jelent. Kerekegyházán évente kétszázezer külföldi fordul meg, ezek ellátása jelentős mezőgazdasági teljesítmény. Ugyancsak számolni kell az üdülőtanyákkal is, hiszen

ezen tulajdonosai is általában tehetősebb értelmiségiek, akik fontosnak tartják a környezetvédelmet, vigyáznak a tájra.

Újvári Gyula: Akik a mezőgazdasági tevékenységet össze tudják kapcsolni a turizmussal, fenn fognak maradni. Ezek száma még elég csekély. Nagyon nehéz ezt megvalósítani, sokszor nem anyagi, hanem inkább szellemi kérdés. Könnyebb valamit megtermelni, elkészíteni, mint értékesíteni. S mindennek harmonizálni kell. Én nem gondolok fejlesztésre, inkább a meglévőnek a finomítására, tökéletesítésére, a szolgáltatások színvonalának a javítására. Sok türelemre, kitartásra van szükség. Évek hosszú sorára van szükség, míg ide eljutunk.

A mi vendéglátásunk családi vállalkozás, a feleséggel és a lánnyal csináljuk. A térségben működik két nagy panzió, velük jó a kapcsolatom, ha már náluk nem fér a vendég, átküldik hozzám. Ők tömegturizmust folytatnak, én csendes, szép környezetet, baráti légkört biztosítok a vendégeimnek.

Csatári Bálint: A jövőt illetően nagy szükség volna egy szigorú, intelligens tanyai szabályozásra, ami tervezési, építési szabályozást is jelent. Aggasztó a közízlés romlása, az újgazdagok mentalitása: a nekem pénzem van, a portámon azt csinállok, amit akarok szemlélet. Ezért nőnek ki a földből a Dallas sorozatban látott ranchok, a mézeskalács házikók. Sajnos az önkormányzatoknak nincs erejük ezek szabályozására. Száz évvel ezelőtt Kecskemét tanyavilágáról többet tudtak, mint manapság, nagyon szigorúan szabályozták a külterületeket. Az akkori nyilvántartási rendszerek sokkal alaposabbak voltak, az embereknek a tájhoz fűződő kapcsolata sokkal bensőségesebb, felelősségteljesebb volt.

Szenti Tibor: Évtizedeken át sajnos azt hallottuk, hogy a tanya a kulturátlanság, a lehúzás, a szegénység modellje. Ez nem igaz. A két világháború között a

tanyai nép egyértelműen bizonyította, hogy lehet itt kultúrát kialakítani, még hozzá nem import, hanem magyar kultúrát.

Itt a tanyalakók zöme református volt. Imaházat is építettek, fiatal lelkész került oda. Vasárnap döbbenet láttá, hogy szép fekete ruhába, fehér ingbe öltözött atyafiak öltözékükhöz nem illő hatalmas szőrtarisznyákat, zsákokat cipelnek. Megkérdezte a presbiterét, hogy mi ez a kettősség.

– Munka folyik a határba, nem minden gazda tud eljönni. – magyarázta. – Azért cipelik a zsákokat az itt lévők, mert 4-5 tanyáról hozzák a könyveket az olvasókörebe, és viszik majd nekik az új olvasnivalót.

Egy-egy olvasókörnél több száz kötete volt. A színjátszó körökben három felvonásos színműveket adtak elő, a parasztgyerekek hozzászoktak a közszerepléshez. Mind-az a kultúrházban, Marx, Lenin képe alatt már nem ment.

Mögöttem látható egy tanyai iskola a vásárhelyi nagyhatárban. Klebelsberg Kunónak a nevéhez fűződik az építése. Már a 19. század fordulóján kezdődött a tanyai iskolák építése, Klebelsberg a világháború után felgyorsította a folyamatot. Másfél kilométernél hosszabb távolságot nem volt szabad tanyai gyerekek megtenni az otthona és az iskola között.

Csatári Bálint: A tanyák fejlesztésére nem csak gazdálkodási szinten gondoltak elődeink, hanem az egész életformát lendítették előre. A Klebelsberg-iskolák mellett ott volt a tanító úr kulturált, polgári lakása, az a tanyák lakáskultúráját is fejlesztette. Az oda járó gyerekek nem csak tantárgyakat tanultak, de gazdálkodást, viselkedést, életszemléletet is. Valami hasonlóra lenne szükség a jövőbeni tanyafejlesztés során.

Az iskolák, olvasókörok épületeit mára jórészt lebontották, tégláit széthordták. A virágzó tanyavilág emléke, megtartó, jellemformáló ereje megmaradt a túlélőkben.

Törökné Tárkány Szűcs Margit: Nem is tudom meghatottság nélkül kimondani, mert a szívemből jön az érzés, hogy nagyon tisztелеm azokat, akik a tanyai életforma szerint élnek. A szüleimre, a családomra nagyon mély szeretettel gondolok. Még mindig úgy érzem, hogy itt vannak mellettem, ők segítettek a birtok visszaszerzésében. Sokszor nagyon nehéz perceket éltem át, nem találtam a megoldást. Akkor arra gondoltam, hogy most édesapám mit csinálna?

Nagyon szeretném a fiamat, az unokáimat bevonni a gazdálkodásba. A fiam más vállalkozásban dolgozik, de egyre több időt tölt itt. A nagyobbik unokám agrár-egyetemre jár, a kisebbik gimnazista. Nagyon bízom, hogy még meg tudom nekik mutatni azt a számomra oly kedves világot, talán még kenyeret sütni is megtanulnak. Megismerik azokat az ízeket, illatokat, hangulatokat itt az új tanyán, amikre én olyan szívesen emlékszem.

*

Az Elfeledett tájakon sorozatot a Duna Televízió megbízásából 1999-2000-ben Jaksi Kornél rendezővel és Mánfai Miklós operatőrrel készítettem. A riportot a film forgatókönyve alapján írtam, az élőbeszéd gondozásával, a filmből kimaradt interjúrészek ki egészítésével. A következő számban az Ormánságba látogatunk el.

PEKÁR ISTVÁN